

УДК 336.246.025.2

Кравченко Л.А.

ФІНАНСОВІ МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

В умовах реформування української економіки одним з вирішальних питань є визначення нової ролі держави в економічних процесах. Сама по собі офіційна теза про посилення регулюючої функції держави в ринковому господарстві не може бути реалізована шляхом механічного примноження зусиль органів державної влади. Необхідність коректування стратегії і тактики держави у процесі створення сучасної соціально орієнтованої ринкової системи в Україні визначається об'єктивними чинниками, що склалися в цей час в національній економіці.

Особливе значення нова роль держави набуває в сфері фінансів та грошового обігу. Першочерговим завданням є правове регулювання стабільності фінансової системи - банків, пенсійних, страхових фондів, брокерських контор, інвестиційних компаній, фондових бірж тощо, яка забезпечує платіжні послуги, розміщує кредити, мобілізує заощадження. Держава в трансформаційній економіці відіграє провідну роль у створенні фінансових інститутів для управління складними фінансовими операціями. Її регулятивна функція полягає в забезпеченні розумної поведінки на ринку, протидії явищам нестійкості фінансових ринків.

Фінансова система сприяє ефективнішому розміщенню ресурсів в економіці. Міжнародний досвід та численні емпіричні оцінки свідчать про тісний прямий взаємозв'язок між фінансовим розвитком та економічним зростанням. З іншого боку, негаразди в роботі фінансової системи можуть істотно знизити ділову активність не лише через можливу неспроможність підприємств та домашніх господарств здійснювати розрахунки й отримувати кредити, а й через зменшення довіри до офіційних інституцій.

Світовий досвід доводить те, що фінансова стабілізація повинна завершувати процеси макроекономічної стабілізації. В Україні передчасні кроки призвели до дестабілізації фінансових потоків, високих процентних ставок, знецінення основного капіталу та вимивання оборотних коштів підприємств і організацій. Неодмінною умовою розв'язання гострих проблем є реформа фінансової системи, реструктуризація банків, суттєве розширення державної мережі кредитних установ, державного контролю за фінансовими потоками та цільовим використанням кредитів, розвиток довгострокового кредитування.

Стрижнем цього етапу є посилення регулюючої ролі держави в системі ринкового реформування суспільства, перенесення центру ваги на розширення інвестиційної та кредитної діяльності як головної підйоми відродження

національної економіки та стійкого економічного зростання. Приоритетним стає зміцнення економічного та фінансового стану реального сектора економіки, тобто підприємств - виробників товарів та послуг. На активізацію підприємницької діяльності необхідно спрямувати зусилля виконавчої влади, задіявши методи фінансового регулювання. Фінансові методи здійснюють багатосторонній регулюючий вплив на процес розширеного відтворення. Адже постійно на всіх рівнях господарювання, від окремого підприємства до суспільного виробництва в цілому, виникає необхідність у різних формах горшових фондів, за якими завжди стоять певні матеріальні ресурси. Оскільки фінанси являють собою розподільні й перерозподільні відносини, то фінансові методи регулювання, по суті, є методами розподілу. Кожний метод може мати безліч модифікацій залежно від того, які елементи розподільчих відносин він охоплює. Таким чином створюється набір фінансових інструментів за допомогою яких здійснюється вплив на різні сторони суспільного розвитку. Міцною фінансова система може бути тільки за умови, що вона опирається на самодостатнє, наукомістке, конкурентоспроможне власне виробництво. Є підстави стверджувати, що від здійснюваних форм і методів державного вплива та постійного корегування темпів і пропорцій розвитку економіки залежить фінансовий стан, соціальна злагода і рейтинг країни у світовому економічному просторі.

Важливою складовою державного фінансового регулювання економіки є видатки бюджетів через них держава впливає на процеси розширеного відтворення виробництва, структурну перебудову економіки, інвестування підприємницької діяльності тощо.

За 2000-2001 роки істотно покращилося виконання і видаткової, і доходної частини державного бюджету. Видатки Зведеного бюджету у 2001 році перевищили доходи і сягнули 27,2 % ВВП. За умов сповільнення економічної динаміки у 2002 році, частка ВВП що її перепозділяють через бюджет, збільшується. Цей процес великою мірою спричиняють такі обставини: внутрішній попит зростає швидше за зовнішній; Державна податкова інспекція реагуючи на невиконання бюджетного плану, посилює контроль в цій сфері. У першому півріччі 2002 року частка доходів Зведеного бюджету у ВВП, порівняльно з відповідним періодом 2001 року збільшилася на 4,3 п.п. і становила 29,9 % ВВП. Проте, незважаючи на зростання надходжень, виконання Державного бюджету не досягає запланованого рівня. За підсумком першого півріччя 2002 року, наповнення загального фонду державного бюджету становить 93,8 % від плану, а видатки – 88,7 % [1]. Цей стан речей спричинили такі обставини: по-перше, доходну частину Державного бюджету було сформовано на підставі нереалістичного прогнозу розвитку економіки; по-друге, влада виявляла надто оптимістичні очікування щодо надходжень від приватизації.

Проте фінансове становище уряду протягом 2001 року не було стабільним. Щоб забезпечити виконання бюджету, уряд мусив вдаватися до адміністративних заходів. Фінансування різних статей видатків було нерівномірним: як правило, значно краще виконувались ті статті, що містять у структурі значну частку заробітної платні або передбачають здійснення грошових розрахунків з населенням. Таким чином Міністерство фінансів реагувало на брак коштів та недосконалість

процедур планування. Міністерство фінансів змушене вдаватися до ручного управління видатками і фінансувати, насамперед ті статті, що передбачають здійснення грошових розрахунків з громадянами (заробітна платня, пенсії, грошова допомога). Такий підхід приховує наявну неефективність системи соціального захисту й стримує процес її реформування. Ефективний бюджет - це висока якість державних послуг за ощадного використання коштів. Ефективний бюджет потребує стратегічного, а не ручного управління, коли рішення про розподіл коштів керівник виконавчої влади приймає одноосібно. Тому потрібно покласти край ручному управлінню бюджетом, натомість вдатися до таких кроків для запровадження стратегічного управління бюджетом: визначення цілей бюджетних програм, відбір пріоритетних бюджетних програм, обґрунтування способу їх фінансування, а також аналіз виконання програм.

Необхідною передумовою для поліпшення якості бюджетних видатків є зміни в системі управління видатковою частиною бюджету, завдяки яким вдається зменшити можливості для зловживань і підвищити ефективність роботи органів державної влади. Застосування всіх цих заходів дозволить певною мірою поліпшити стан державних фінансів і підвищити ефективність, справедливість і якість державних витрат.

Необхідна глибока ревізія всіх видів витрат, що проводяться за рахунок бюджету. При цьому повинні бути дані відповіді на такі питання:

- яка необхідність в здійсненні даного виду діяльності, яка міра його пріоритетності;
- чи можливо здійснювати даний вид діяльності на комерційній основі і які це має переваги;
- ефективність державних послуг, чи можна досягнути необхідного результату, витрачаючи менше коштів.

У зв'язку з цим потрібно зазначити, що насамперед необхідно приділити увагу розробці науково-обґрунтованих витрат бюджету. Норми необхідно розробляти таким чином, щоб була можливість забезпечити рівні умови соціально-економічного розвитку різних регіонів країни. Цього можна досягти шляхом диференціації норм по областях, регіонах з урахування їх економічних особливостей.

Бюджетний процес 2002 року заклав підвалини для поліпшення якості управління та планування державних видатків. Передусім це впровадження програмно-цільового методу. Застосування цього методу матиме такі позитивні наслідки: підвищиться ефективність витрачання коштів платників податків; посиляться відповідальність розпорядників коштів; збільшиться прозорість бюджетного процесу; завдяки одночасному запровадженню середньострокового планування виникають передумови для здійснення реформи управління в організаціях, які відповідають за надання суспільних послуг.

Незважаючи на користь суспільного добра, ринок сам по собі не забезпечує їх надання. Тому держава бере на себе функцію фінансування і надання державних послуг, тобто домагатися максимальної суспільної користі за найменших витрат. Завдяки ефективному використанню бюджетних коштів виникне можливість

знизити податки й не допустити погіршення якості державних послуг, належить встановити баланс між справедливими податками і якісним наданням державних послуг.

Влада не скористалася перевагами економічного піднесення задля просування реформ. Негативні наслідки такої бездіяльності стали помітні вже наприкінці 2001 року, коли на тлі сповільнення економічної динаміки збільшився дефіцит бюджету, визначений за методологією МВФ, він становив 1,8 % ВВП [2].

Серед чинників, що спричиняли фіскальну розбалансованість головними є:

– нижчі від запланованих надходження від приватизації державного майна. План приватизаційних надходжень виконано на 43%;

– зменшення надходжень від податку на прибуток підприємств внаслідок списання та реструктуризації заборгованості, штрафів і пені;

– зменшення сальдо надходжень ПДВ через стрімкі темпи зростання експорту та недосконалість механізму відшкодування податку.

Українська держава вкрай недбало використовує такий канал бюджетних доходів, як доходи від державної власності. Використання державної власності на ринкових засадах у поєднанні з податком на недержавну власність мають зайняти в Україні переважне місце в формуванні доходної частини державного бюджету. За рахунок цього можна знизити ставки непрямих податків, котрі прямо обмежують масштабі виробництва, зменшити ставки прямого оподаткування прибутків фізичних і юридичних осіб.

Нині основним фінансовим ресурсом держави є податки, тому важливе значення має ефективна податкова політика, яка визначає характер і мету податкової системи. У процесі податкової діяльності держава застосовуючи фінансові методи реалізує визначені цілі податкової політики.

Важливою умовою посилення ролі держави в регулюючих процесах є стабільність податкової системи. В умовах трансформаційної економіки Україна реформує податкову систему, вдосконалює її структуру та формує механізм її функціонування у фінансовому просторі країни. При проведенні конкурентної податкової політики значення і місце податків у суспільному розвитку визначається не лише змістом та об'єктивністю самої економічної категорії "податки" та їх функцій, але й суб'єктивністю дій держави. Ефективність податкової політики прямо залежить від того, наскільки повно і вміло буде використовувати та реалізувати держава функції податків. Податкова політика не може претендувати на статус ефективної якщо не виходить за межі оптимальної межі податкового навантаження конкретного виробника і на економіку в цілому. [3]

Суттєвою особливістю структури податкової системи України, в якій чітко відбивається державне регулювання є те, що суми відрахувань на соціальне страхування і забезпечення значно більші, ніж суми прибуткового податку. З одного боку, це свідчить, що держава прагне зберегти фінансову підтримку найменш захищених верств населення. З другого, таке положення означає високий ступінь тиску податкового пресу на доходи працюючих, що значно послаблює стимули до праці.

Не реформована податкова система стримує економічне зростання. Надто важкий податковий тягар, що лежить на працевдавцях та працівниках, загання підприємства в тінь і гальмує створення робочих місць.

З метою посилення регулюючої ролі держави при використанні податків необхідно здійснити такі заходи: усунення прогалин у чинному порядку реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності для уникнення появи фіктивних фірм; законодавче врегулювання відповідальності за легалізацію коштів кримінального походження; законодавче закріплення обов'язкового страхування зовнішньоекономічних контрактів.

Одним з головних завдань податкової реформи в Україні має стати мінімізація суспільних втрат від оподаткування, пов'язаних передусім з нераціональним використанням ресурсів та перерозподілом доходів в економіці [4]. Податки не повинні створювати бар'єрів для вступу на ринки й розвитку конкуренції. З огляду що обставину, перед податковою реформою в Україні стоїть завдання скасувати галузеві податки й створити сприятливий режим оподаткування для малого бізнесу.

Найбільшою мірою радикальних змін під час податкової реформи має зазнати прибутковий податок з громадян. У 2001 році бюджет одержав досить великі надходження від прибуткового податку з громадян (4,3 % ВВП): через виникнення конкуренції серед працевдавців за кваліфіковану робочу силу зросла заробітна платня. Проте все у 2002 році надходження цього податку можуть скоротитися оскільки високі ставки податку змушують ухилятися від його сплати [1].

Вдосконалення бюджетно-податкової політики повинно здійснюватися через структурну перебудову економіки і фінансів. Тільки на основі цього можна досягти стабілізації бюджету держави та закласти підґрунтя для подальшого економічного зростання в Україні.

Список літератури

1. Квартальні передбачення. – 2002 - № 20. - с.9.
2. Квартальні передбачення. - 2002 - №18. - с.9.
3. Ковалюк О.М. Роль податкової політики у фінансовому оздоровленні національної економіки // Фінанси України. – 2002. - № 5. – с. 118.
4. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм економіки України // Фінанси України. – 2001 - № 9. - с.22-28.
5. Луніна І. Податкова політика України в контексті створення умов для економічного зростання // Економіка України. – 2000. - № 9. – с. 39.